

Kriitikko kertoo – Tapani Maskulan haastattelu

Juha Rosenqvist

juha@film-o-holic.com

päätoimittaja, Film-O-Holic.com

Elovakriitikko Tapani Maskula kertoo laajassa haastattelussa kriitikon työstään ja elokuvakriitikistä.

Tapani Maskula (s. 1941) on kirjoittanut elokuvakritiikkiä vuosikymmenten ajan ja lukeutuu Suomen tunnetuimpiin elokuvakriitikoihin. Maskula aloitti kriittikien kirjoittamisen jo 1960-luvun alussa, mutta parhaiten hänet muistetaan *Turun Sanomien* elokuvakriitikkona, jona hän toimi yhtäjaksoisesti vuodesta 1980 vuoteen 2003. Nykyään Maskula julkaisee elokuvakritiikkejä omalla Facebook-sivullaan.

Valtakunnallista mainetta Maskula sai ollessaan mukana *Helsingin Sanomien Nyt*-liitteen tähtitaulukossa, jossa kriitikot antoivat elokuville tähtiä yhdestä viiteen. Maskulalla sai maineen tiukkana ja tinkimättömänä kriitikkona, ”yhden tähden Maskulana”.

Maskulan laaja elokuvatietämys ja vivahteikas kirjoitustyyli toivat hänelle arvostusta varsinkin elokuvaharrastajien keskuudessa. Maskulan esimerkki elokuvakirjoittamisesta innoitti muun muassa turkulaisia elokuvaharrastajia aloittamaan vuonna 1997 oman elokuvalehden, internetissä julkaistavan *Film-O-Holic.comin* ja sen sisarjulkaisun *WiderScreen.fi*.

Haastattelin Tapani Maskulaa vuonna 2008 osana projektia, jossa taltioitiin tunnettujen elokuvakriitikoiden ajatuksia, näkemyksiä ja kokemuksia elokuvakriitikon työstä. Maskulan lisäksi tallennetut haastattelut tein **Helena Yläsestä**, **Tarmo Poussusta** ja **Antti Selkokukselta**. Haastatteluja on hyödynnetty taustamateriaalina muun muassa kritiikin opetuksessa. Kaikki haastattelut on julkaistu kuunneltavina versioina kritiikkiin ja sen kirjoittamiseen perehdyttävällä [Kritiikkipakki-sivulla](#).

Tapani Maskulan haastattelusta olen toimittanut tiivistetyn tekstiversion Päivi Valotien tekemän litteroinnin pohjalta. Maskulan haastattelu luo kiinnostavan ja kokonaisvaltaisen katsannon elokuvakritiikkiin ja sen kirjoittamiseen sekä suomalaiseen elokuvakulttuuriin. Maskulan elokuva-arvosteluihin on mahdollista tutustua myös kirjan muodossa, sillä Juri Nummelin on toimittanut Maskulan valikoiduista kritiikeistä kirjan [Tapani Maskula Intohimosta elokuvaan – valitut elokuvakritiikit 1960–2010-luvuilta](#) (2018).

Tapani Maskula on aikanaan nimetty *Film-O-Holic.com* ja *WiderScreen.fi* -lehtiä julkaisevan Filmiverkko ry:n kunniajäseneksi.

Tie kriitikoksi

Kritiikin kirjoittamisen, kansaomaisemmin arvostelemisen, taustalla on lähes poikkeuksetta kiinnostus ja harrastuneisuus kyseistä taiteenlajia kohtaan. Lisäksi on halu ilmaista kirjoittamalla omia näkemyksiään ja tulkintoja taideteoksista, elokuvakriitikon kohdalla elokuvista.

Tapani Maskula ei ole poikkeus. Hänen kriitikkotaipaleensa alkoi elokuvien harrastamisesta, ennen kaikkea elokuvakerhotoiminnasta, mikä aikanaan ennen kotikatselumahdollisuuksia oli luontevin tapa harrastaa elokuvia.

– Kipinä, siis kriittinen kipinä, lähti elokuvakerhosta. Mistä syystä lähdin aikanaan kirjoittamaan kritiikkejä, sitä en ole itsellenikään täysin selvittänyt. Olin kirjaston ahkera asiakas, kävin kerran viikossa kirjastossa ja luin kirjoja sekä kävin valtavasti elokuvissa. Jossain vaiheessa kirjastokäynnit alkoivat harveta ja elokuvakäynnit lisääntyä.

Minulla oli myös hyvä mahdollisuus katsoa elokuvia. Paras kaverini oli kaupunginjohtajan poika, ja kaupunginjohtajalla oli vapaakortti kaikkiin turkulaisiin elokuvateattereihin ja se oli kahden hengen vapaakortti – ja kaupunginjohtaja ei ymmärrettävistä syistä käynyt elokuvissa lainkaan, joten kortti oli hänen poikansa hallussa jatkuvasti.

Parhaina koulukavereina kiersimme kaikki kaupungin elokuvateatterit läpi. Siihen aikaanhan (1950-luvulla) teattereita oli aika paljon ja tarjontakin oli runsas – klassikot oli mahdollista katsoa yönäytöksinä. Siitä se elokuvaharrastus lähti liikkeelle.

Ja sitten tietysti mukaan tuli *Turun elokuvakerho*, johon liityin mukaan heti täytettyäni 16-vuotta. Olin alusta lähtien aktiivinen jäsen ja esitin kerhon ohjelmistosta aika kärkeviäkin mielipiteitäni.

Muutaman vuoden katselin elokuvia, useamman sadan taisin vuodessa katsoa. Koulussa olin ollut hyvä kirjoittaja, joten aloin miettiä, voisiko elokuvista kirjoittaa muuallekin kuin vain omiin muistiinpanoihin. Yrittäisi arvostella elokuvia oikein tosissaan.

Onnistuin pääsemään yhteen pikkulehteen elokuva-arvostelijaksi. Lehdellä oli oma pääarvostelija, joten olin tietysti – kun ei ollut minkäänlaista kokemusta – vain apuarvostelija. Pääarvostelijat ja kaupunkitoimittajat kävivät tietysti katsomassa ja arvostelemassa kaikki kotimaiset ensi-illat, koska niihin liittyi tarjoilua, ravintolailta ja niin poispäin. Muut olivat sitten niitä, jotka lankesivat minulle kirjoitettaviksi.

Siihen aikaan ennakonäytöksiä oli vielä hyvin vähän. Aina perjantaisin menin toimituksesta kysymään, mitkä elokuvat ovat vapaina kirjoitettaviksi. Sen jälkeen katsoin ne perjantain normaaleissa yleisnäytöksissä, jotka alkoivat puoli seitsemältä ja puoli yhdeksältä. Viimeisen näytöksen jälkeen kirjoitin arvostelut yötä myöten, sillä aamulla niiden oli oltava toimituksessa.

Arvosteluja ei ehtinyt sen enempää pohtia. Eniten silloin harmittikin, että tyyli kärsi. Sanavarasto toki lisääntyi nopeasti, mutta kun olen aina elokuvissakin kiinnittänyt huomiota elokuvien muotopuhtauteen, minua harmitti, että lauseet jäivät töksähteleviksi

ja kirjoituksen taso ei noussut nopealla työskentelyllä kovin korkeaksi. Ennen kuin sitten vuosien mittaan kehittyi jonkinlainen rutiini.

Muutamaa vuotta myöhemmin ennakkonäytöksistä alkoi tulla käytäntö, mikä helpotti arvostelijan työtä. Täytyy tosin todeta, että 1960-luvulla harvasta elokuvasta otettiin useampaa kopiota kuin yksi, minkä johdosta ennakkonäytökset olivat perjantaisin. Kun Helsingissä filmien näytökset päättyivät torstai-iltana, ennakkonäytökset alkoivat Turussa heti, kun filmikelat olivat tulleet rautatieasemalle tai linja-autoasemalle. Sitten niitä katsottiin perjantaina koko päivä siihen asti, kunnes yleisönäytökset alkoivat.

Se oli aika kovaa ja raskasta työtä. Ei sitä olisi varmaan jaksanut tehdä, ellei olisi ollut kiinnostunut ja innostunut elokuvista. Ja kun siihen aikaan varsinkin aloittelevalla elokuvakriitikolle palkkiokin oli nimellinen. Siitä ei paljon kostunut.

Tähtitaulukon pioneeri

Kriitikon ura alkaa usein pienemmistä julkaisuista, joihin kirjoittamalla hankitaan kokemusta ja kartutetaan osaamista. Tapani Maskula aloitti kriitikkouransa turkulaisesta *Uusi Päivä* -lehestä.

– Kirjoitin *Uuteen Päivään* lehden loppumiseen asti. Sen julkaiseminen loppui muistaakseni vuonna 1969. Sen jälkeen aloin kirjoittaa arvosteluja *Turun Ylioppilaslehteen*, jossa olin enemmän tai vähemmän mukana kymmenisen vuotta eli noin vuoteen 1979. Tuona aikana kirjoitin myös *Anna*-lehteen, eli naistenlehteen.

Ylioppilaslehdessä siirryin *Turun Sanomiin*, jonne tuli arvostelijan paikka vapaaksi. Se olikin ensimmäinen merkittävä tai koko uran ajalta merkittävin media siksi, että se on valtalehtenä tavoittanut eniten lukijoita.

Tosin muistelen *Ylioppilaslehden* aikaa hyvin suurella sympatialla, koska *Turun Ylioppilaslehti* oli sellainen lehti, jossa ensinnäkin ehti miettiä, mitä kirjoittaa. Ei tarvinnut yötä myöten kirjoittaa, vaan oli pari päivää miettimisaikaa. Ja sen tiesi, että teksti todella luettiin, ja sen luki kriittinen lukijakunta. Sellaiselle lukijakunnalle on miellyttävä kirjoittaa, koska tietää, että teksti ei ole mennyt hukkaan.

Palstatilaa *Ylioppilaslehdessä* ei varsinaisesti ollut muita enempää käytössä, mutta siellä otettiin käytännöksi kirjoittaa tärkeimmästä elokuvasta pitempi juttu ja muista elokuvista kirjoitettiin lyhyemmät kommentit. Lisäksi *Turun Ylioppilaslehdessä* alettiin vuonna 1964 julkaista, ainakin tietääkseni Suomen ensimmäistä tähtitaulukkoa, jonka ideaa tarjosin *Ylioppilaslehdelle* jo ennen kuin aloitin siellä kriitikkona.

Tai sen nimi oli ”Turun elokuvaindeksi”. Siihen valittiin Turussa silloin ilmestyneiden neljän–viiden sanomalehden pääkriitikot. Heidän lisäksi indeksissä olivat mukana *Turun elokuvakerhon* ja *Kinokoplan* puheenjohtajat. He antoivat indeksissä elokuville tähtiä yhdestä viiteen. Indeksi otti lehdessä aika ison palstatilan ja sitä julkaistiin vain kerran kuussa eli indeksiin karsiutui sen kuukauden aikana esitettyjen elokuvien parikymmentä parasta. Kesäkuukausina indeksi ei ilmestynyt.

Minulla oli siinä kulttuuripoliittinen tavoite. Halusin indeksin avulla osoittaa, että elokuvakerhojen, *Kinokoplan* ja *Turun elokuvakerhon*, ohjelmat olivat parempia kuin kaupallinen elokuvatarjonta.

Ja niinhän se tietysti olikin. *Elokuvakerhon* ja *Kinokoplan* klassikkoelokuvat olivat yleensä vallanneet indeksin ykkös- ja kakkosilat. Sikäli indeksi täytti tehtävänsä ja varmastikin värväsi monta lukijaa näihin elokuvakerhoihin mukaan.

Ei vasemman käden arvioita

Elokuvateatterien ensi-iltojen ohella elokuva-arvosteluja kirjoitetaan ja julkaistaan televisiossa esitettävistä elokuvista. Nämä arviot saattavat usein saada jopa enemmän lukijoita kuin teatteriensi-iltojen arviot. Tapani Maskula aloitti televisiossa esitettävien elokuvien arvioiden kirjoittamisen *Anna*-lehdessä ja jatkoi tätä *Turun Sanomissa*.

– *Annaan* kirjoitin televisioelokuvista. En kauhean paljon erotellut sitä, kirjoitinko teatteriensi-illoista vai televisioesityksistä. Ehkäpä televisioelokuviissa huomioin enemmän näyttelijöitä ja kerroin enemmän näyttelijöihin liittyviä anekdootteja sekä tietoja elokuvan tekemisestä.

Mutta pyrin niissäkin arvioissa tiettyyn kriittisyyteen enkä pitänyt niitä vasemman käden juttuina. Täytyy muistaa, että 1970-luvulla, jolloin tein *Anna*-lehden palstaa, Suomessa oli vain kaksi televisiokanavaa ja elokuvien lukumäärä oli pieni. Jos viikossa esitettiin joskus seitsemän elokuvaa, se oli paljon. Muistan yhden kesän 1970-luvulta, jolloin televisiosta ei tullut kesäkuukausina muuta kuin Isä Camillo -elokuvat ja Angelika-elokuvat eikä mitään muuta.

Eli siihen aikaan elokuvien esittäminen televisiossa oli äärimmäisen niukkaa. Toisaalta taso oli aika korkea. Jopa Maikkari esitti aikoinaan mustavalkoklassikoita, puhumattakaan Yle Ykkösestä ja Kakkosesta, joiden ohjelmistopolitiikka oli vielä vaativampaa. Siihen aikaan ei niin sanottuja uusia viihde-elokuvia televisiosta tullut lainkaan.

Ne viihhteellisetkin elokuvat, joita televisiossa esitettiin, olivat 1950-luvulta tai ainakin 10 vuotta vanhoja. Tämä osaltaan helpotti työtä, koska elokuvat olivat pääsääntöisesti hyviä ja valikoituja. Siihen aikaan toimituksissa Ylellä ja Maikkarilla oli ihmisiä – **Kaarle Stewen** tai **Olli Tuomela** – joilla oli vankka elokuvatietämys ja elokuvasivistys. He eivät päästäneet sormiensa läpi ihan roskaa.

Ainoa mikä 1970-luvulla oli televisiossa ongelma, oli varovaisuus elokuvien kanssa. Muistaakseni esimerkiksi Universal tarjosi Maikkarille alkuperäisiä *Frankenstein*-elokuvia, mutta **Tauno Äijälä** kieltäytyi esittämästä niitä. Esittämisestä kieltäydyttiin, koska ne olivat liian vääränlaisia/sairaalloisia elokuvia.

Politiikka oli toinen juttu. Kun **Rouben Mamoulianin** *Silkkisukat* (1957), **Ernst Lubitschin** *Ninotchkan* (1939) uudelleenfilmatisointi, näytettiin uudenvuoden yönä, niin siitähän nousi eduskuntakysely: kuinka tällöistä neuvostovastaista propagandaan voidaan esittää valtakunnankanavalla!

Siihen aikaan oltiin kieli keskellä suuta ja elettiin suomettumisen kaikkein synkintä vaihetta. Se heijastui jonkin verran elokuvakirjoitteluunkin. Muistan, miten siihen aikaan teattereihin tuli aika runsaastikin venäläisiä elokuvia, joista kirjoittaessa sai olla aika tarkka. Jos niistä kirjoitti poliittisesti epäkorrektia tekstiä, niin kyllä kaupallinen lähetystö Turussakin reagoi aika herkästi. Virallisilta tasoilta palautetta ei tullut. Kyse oli lähinnä yksityisistä puoluepukareista, jotka olivat hyvin herkkänahkaisia.

Toisaalta televisiossa tällaisia elokuvia ei juuri esitetty ja teatterielokuvat arvosteltiin kulttuurisivuilla, jotka – luoja kiitos – olivat vähempiarvoisia urheilun rinnalla. Kun Tšekkoslovakia voitti Neuvostoliiton jääkiekon maailmanmestaruuskisoissa, niin sen uutisointi urheilusivuilla herätti paljon enemmän arvostelua kuin elokuvakritiikit kulttuurisivuilla.

Olen nimittäin muutaman venäläisenkin elokuvan haukkunut.

Kriitikko saa palautetta

Tapani Maskulalla oli radikaalikin maine, myös Turun ulkopuolella. Erityisesti Maskulan valtavirrasta poikkeava maku herätti huomiota jo paljon ennen *Helsingin Sanomien Nyt*-liitteen tähtitaulukkoa.

– Tämä varmaan pitää paikkansa. Minua se ei ole koskaan haitannut, koska minusta elokuvakritiikki on loppujen lopuksi yksinkertaista hommaa. Täytyy vain muistaa, ettei saa pelätä liikaa. Ei saa pelätä lukijoita, ei teatterinomistajia, maahantuoja eikä lehden kustantajia.

Heti perään on sanottava, että olen ollut sikäli erittäin onnekas kriitikko moniin muihin verrattuna, että en ole koskaan joutunut hankaluuksiin minkään lehden kustantajan kanssa. Olen aina saanut kirjoittaa juuri niin kuin olen halunnut, eikä tekstiäni ole koskaan sensuroitu.

Muiden tahojen kanssa olen kyllä joutunut joskus nokat vastakkain ja suhteet ovat menneet solmuun. Kaikkein eniten elokuvien maahantuojien ja teatterinomistajien kanssa.

Kun kirjoitin *Turun Ylioppilaslehteen*, lehti julkaisi arvosteluni vieressä maksullisen ilmoituksen, jossa oli: ”Koska tämän lehden arvostelija ei arvosta meidän elokuviamme, saanemme ylpeänä todeta, että esitämme tällaisia tulevaisuudessakin...” Tämä oli mielestäni paikallista koninleikkiä eikä se hetkauttanut minua mihinkään suuntaan.

Ehkä kaikkein vakavin konflikti oli *Talvisota*-elokuvan (1989) jälkeiset tapahtumat. Siinä mielestäni hiukan lyötiin vyön alle, kun mainokseen otetaan jokin amerikkalainen pikkulehti, joka kehui Talvisotaa taivaisiin ja pantiin ilmoitus arvosteluni alle: ”Ja näin Amerikassa, ja näin Suomessa Tapani Maskula.”

Tämä meni siihen, että **Jarmo Virmavirta**, joka oli silloin *Turun Sanomien* päätoimittaja, puhalsi pelin poikki. Näin loppui se ilmoituskampanja *Turun Sanomissa*. Mutta kyllä **Jukka Mäkeläkin** (Finnkino Oy:n toimitusjohtajana 1986–1995) toista tuntia jaksoi puhelimesta yrittää kääntää mielipidettäni.

Minä totesin vain, että tämä on mielipiteeni ja en nyt rupea sille mitään anteeksipyyntöä mihinkään julkaisemaan. Sanoin, että sitten kun elokuva tulee uudestaan nähtäväksi, katson sen ja jos huomaan erehtyneeni elokuvan suhteen, kirjoitan siitä uuden arvostelun ja myönnän erehtyneeni. Mutta tässä vaiheessa en voi mitään tehdä; ei se elokuva parane uusintakatsomisella. Se on mielestäni vain yksi ajastaan jäljessä oleva elokuva, ja huono elokuva – ja sillä siisti.

Tässäkään yhteydessä en missään vaiheessa kokenut painostusta lehden taholta. Virmavirta, eli päätoimittaja, suostui sitten kirjoittamaan jonkinlaisen ison artikkelin, jossa hän kehui, kuinka hieno elokuva *Talvisota* on. No, se oli hänen oikeutensa tietysti. Ja se ehkä tyydytti Finnkinoa. Mutta minä en joutunut omalla palstallani pyytämään keneltäkään anteeksi enkä sanomaan, että olisin ollut jotenkin väärässä.

Senkin arvostelun minä omasta mielestäni perustelin hyvin, koska jo ennen kuin vein sen toimitukseen, tiesin, että tästä tulee lunta tupaan. Tein arvostelun niin perustellusti kuin pystyin.

Lukijoilta aiheellistakin palautetta

Kriitikot saavat palautetta myös lukijoilta. Mitä tunnetumpi ja seuratumpi kriitikko, sitä enemmän hän saa lukijapalautetta. Tämän myös Maskula on kokenut.

– Lukijoilta tulee palautetta, kielteistä mutta myös myönteistä. Kaikkien lukijoiden mieliksi ei vain voi olla. Se pitää vain ottaa niin.

Olen myös tottunut palautteeseen. 1960-luvulla paneelit olivat yleisiä, oli vaikka mikä maailman asia, niin aina järjestettiin paneeli. Otettiin ihmiset johonkin julkiselle estradille keskustelemaan ja yleisö sai haukkua paneelin osallistujia ja kysyä veemäisiä kysymyksiä.

Eli ei minua lukijoiden taholta tuleva raskaskaan arvostelu, siis ihan törkyjuttu, kauheasti ole masentanut. Kyllähän niihin törmää netissä, jos viitsii sieltä katsoa. Jos heittää oman nimensä Googleen, niin kyllähän sieltä tulee vastaan melkein mitä vaan.

Netti- ja yleisönosastokeskusteluissa minua on aina lämmittänyt, että kun joku oikein raskaasti haukkuu, niin ennen pitkää tulee joku puolustaja, joka toteaa, että tällöistäkin kriitikkoa tarvitaan. Sellaista tiukkaa kriitikkoa, joka ei anna kaikille kolmea ja neljää tähteä. Oman kannattajapiirin tunteminen auttaa pysymään tiukalla linjalla, eikä rupea lipsumaan siitä.

Kriittisiä kriitikoita on loppujen lopuksi yllättävän vähän. Ei yksistään Suomessa vaan myös maailmalla.

Arvosteluista tuleva palaute on vähän kausiluonteista. Silloin jos jonkin aivan selvän kassamenestyksen haukkuu eikä löydä siitä mitään hyvää, palautetta tulee tietysti enemmän.

Viime aikoina, viimeisen kymmenen vuoden aikana, on tullut ihan aiheellistakin kritiikkiä. On moitittu siitä, että spoilaan liikaa elokuvaa ja kerron liikaa elokuvan juonesta. Ja sitä pitää arvosteluissa kyllä välttää, ja olenkin tullut sen suhteen entistä varovaisemmaksi.

Välillä tulee vain vastaan elokuvia, joita on hyvin vaikea arvostella, jos ei kerro elokuvan juonesta jotain. En ole koskaan kirjoittanut semmoisia kritiikkejä, joissa olisin niin sanotusti paljastanut murhaajan... niin kuin salapoliisiromaanissa olisin kertonut etukäteen loppuratkaisun. Loppuratkaisua en ole koskaan kertonut kenellekään.

Mutta jotkut pahastuvat jo siitä, jos kirjoittaa jotain juonesta. On aika vaativaa arvostella elokuvaa, jos ei kerro yhtään mitään juonesta. Se on todella vaativaa, mutta siihen olen yhä enemmän pyrkinyt. Olen kutistanut juoneen liittyvän kritiikin mahdollisimman vähiin.

En ole koskaan kokenut, että olisin spoilaaja pahimmasta päästä. On arvostelijoita, jotka kertovat paljon yksityiskohtaisempia juoniselosteita arvosteluissaan. He ovat – nyt hieman ilkeästi – niin sanottuja senttareita. Saavat vain juttunsa pitemmäksi, kun kertovat vielä kertaalleen elokuvan juonen ja laittavat jonkin tähtimäärän perään.

Rehellinen neuvoni arvostelujen lukijoille on, että ehkä ei kannattaisi lainkaan lukea arvostelua ennen katsomista, vaan lukea arvostelu vasta elokuvan katsomisen jälkeen. Siis jos tietää jo etukäteen, että elokuva kiinnostaa ja on aikeissa mennä katsomaan sen.

Toisaalta olen myös sitä mieltä, että arvostelija on koko ajan lukijansa palvelija. Elokuvalipun hinta on tällä hetkellä aika korkea. Kyllä kriitikon pitää silloin olla lukijalle myös jonkinlainen ennakkovalmistaja. Jos tunnetulta elokuvaohjaajalta ilmestyy ihan toivoton tekele, niin kyllä se sitten pitää vaikka juonenkin kustannuksella todeta. Joskus on vaikea löytää tasapainoa sille, että arvostelu olisi samalla kuluttajavalistusta ja vahvaa kritiikkiä.

Tekijöiltä harvoin palautetta

Suomea pidetään tietysti mielessä pienenä maana, jossa varsinkin kulttuuripiireissä ihmiset tuntevat toisiaan. Joskus kriitikot saattavatkin saada palautetta suoraan taiteen tekijöiltä. Maskulan kokemuksen mukaan se on kuitenkin harvinaista.

– Hyvin vähän tulee palautetta tekijöiltä. Minusta on hienoa, että suomalaiset elokuvantekijät ovat nykyään niin fiksuja, että he tietävät ja ymmärtävät, ettei elokuville pidä antaa mitään sympatiapisteitä kotimaisuudesta. Vaan suomalaistakin elokuvaa pitää arvostella kansainvälisen mittapuun mukaan, koska suomalaiset elokuvaohjaajat – parhaat heistä – pääsevät nykyään esille myös kansainvälisillä näyttämöillä.

Selän takaa on aina välillä kuullut huhuja, miten joku on sanonut, ettei tule Turkuun lehdistönäytökseen muuten kuin pesäpallomailan kanssa, jos Maskula on paikalla. Nämä

ovat semmoisia kiertokautta korviini tulleita juttuja, mutta kukaan ei ole tullut minulle näin suoraan sanomaan.

Olen kyllä omasta mielestäni pyrkinyt myös siihen, jos elokuvantekijä on paikalla ollut ja elokuva on ollut hyvä, niin olen rehellisesti mennyt heti näytöksen jälkeen onnittelemaan ohjaajaa ja kiittänyt hienosta ja hyvästä elokuvasta.

Mutta jos elokuva on ollut huono, en ole tietysti mennyt sanomaan yhtään mitään. Minkään väärän tunnustuksen antamisella ei ole mitään merkitystä. Mutta jos elokuva on hyvä, silloin tunnustus pitää antaa.

Ennen vanhaan Suomessa studiokauden elokuvaohjaajia – studioiden palkkarenkejä – ei paljoa kiinnostanut, mitä arvostelija sanoi. Heitä kiinnosti, mitä tuottaja **Särkkä** tai tuottaja **Orko** sanoivat: saavatko he jatkaa edelleen studion palkkalistoilla ja kuinka paljon heidän elokuvansa tuotti rahaa studiolle.

Mutta sitten tuli sellainen välivaihe. Tuli ohjaajia, jotka ehkä hiukan kiusivatkin hyviä arvosteluja. Yksi tällainen hyvin tunnettu ohjaaja oli **Mikko Niskanen**. Nyt on tietysti muistettava, että hän käytti alkoholia aika runsaasti, eli kuinka paljon tästä on pistettävä jälki-istuntojen eli elokuvan jälkeisten kosteiden istuntojen varaan. Hänellä oli kyllä sellainen taipumus, että hän aneli hyviä arvosteluja.

Mutta muuten tekijöiden palaute on ollut vähäistä, eikä kukaan ohjaaja ole myöskään koskaan osoittanut mieltään minua kohtaan siitä, että olen edellisen elokuvan haukkunut lyttyyn.

Kriitikko ei ole oikeassa

Kaikkeen kirjoittamiseen, myös kritiikin kirjoittamiseen, kuuluu itsekritiikki. Kirjoittajana ei ole koskaan valmis. Hyvän kirjoittajan merkki on, että lukee omia tekstejään, ottaa virheistä opiksi ja pyrkii kehittymään paremmaksi kirjoittajaksi.

– Sanon suoraan, että jos joskus tulee vastaan ennen vuotta 1975 kirjoittamiani tekstejä, niin ne ovat kauheita. Onneksi en 1960-luvulla kirjoittanut paljoakaan omalla nimelläni vaan käytin nimimerkkejä ja elokuvakerhon monisteissa salanimiä. Jossain vaiheessa on harmittanut, että *Ylioppilaslehteen* tuli aloitettua omalla nimellä.

Kyllä teksteissä on näkynyt, kuinka ratkaisevaa on, paljonko elokuvia on nähnyt. Mitä enemmän elokuvia näkee, sitä varmemmaksi oma mielipide muodostuu. Samalla tietysti mitä enemmän kirjoittaa, kehittyy myös tyylillisesti.

Toisaalta havainnot oman kirjoittamiseni alkutaipaleelta ovat auttaneet minua ymmärtämään nuoria nykykriitikoita. Kun he kirjoittavat huonosti, ajattelen, että ”mitäpä itse kirjoitin nuorena!” Silloin oivaltaa, että kun ei nuorena ole vielä nähnyt paljoa elokuvia ja kerännyt kokemusta, niin ei voi vielä kirjoittaa mitään varmaa asiasta.

Olen todella vaativa omiin kirjoituksiini, ja olen oikeastaan tyytyväinen, että minun ei enää tarvitse kirjoittaa kovin paljoa kritiikkiä. Se kritiikki, mitä kirjoitan, on sitten sitäkin punnitumpaa.

Kun olin selkeästi *Turun Sanomien* ykköskriitikkona, jouduin kirjoittamaan hirmuisesti elokuvista. Kun ensi-iltojen ruuhkaviikkoina kirjoitti kolmesta tai neljästä elokuvasta arvostelun, niin kyllä silloin syntyi sellaisia tekstejä, joihin ei ole jälkikäteen tyytyväinen.

Niille, jotka tulevat ihmettelemään näkemystäni elokuvasta, olen aina sanonut, että voi olla ihan mahdollista, että en ole ymmärtänyt elokuvaa, koska olen saattanut katsoa elokuvan väsyneenä ja kirjoittaneeni siitä kiireessä. Kerron avoimesti myös sen, että monista elokuvista saatan muutaman vuoden kuluttua uudelleen katsomisen jälkeen muuttaa mielipiteeni.

Arvostelija ei ole mikään automaatti. Eli kun työnnät kolikon korvasta sisään ja väännät, niin suusta tulee viimeinen jumalan sana ja tuomio elokuvasta. Missään tapauksessa kritiikkiin ei saa näin suhtautua.

Täytyy aina muistaa, että kritiikko, joka luulee olevansa makutuomari, on kaikkein heikoin kritiikko. Kriitikolle täytyy sallia, ja kriitikolla täytyy olla oikeus muuttaa mielipiteensä. Tämä riski lukijankin on aina otettava.

Olen muutaman kerran saanut oikein hyvän palautteen kritiikistäni, kun palautteessa on avattu elokuva ihan kokonaan toisesta näkökulmasta. Olen joutunut myöntämään, että olen luultavasti ollut väärässä. Ja sille ei voi mitään. Mitä vanhemmaksi ihminen tulee, sitä selkeämmin ihminen huomaa oman rajoittuneisuutensa. Kukaan ei hallitse kaikkea. Ei edes kritiikko – tällaisella kapeallakaan alalla kuin elokuva.

Kriitikollakin on oikeus muuttaa näkemystään

Elokuva on monesti katsomisajankohtaansa sidottu ja elokuvasta tehtävät tulkinnat ovat tähän sidottuja. Vuosien myötä tulkinnat ja näkemykset saattavat muuttua paljonkin, mikä näkyy myös kritiikeissä ja kriitikon työssä.

– Voisin ottaa esimerkiksi yhden ohjaajan, jonka alkutuotantoon suhtauduin hiukan väärin, eli **Ridley Scott**. *Blade Runner* (1982) ja *Thelma ja Louise* (1991) olivat sellaisia elokuvia, joiden nerokkuutta en ensimmäisellä katsomisella aivan ymmärtänyt.

Blade Runnerissa auttoi paljon, kun siitä tuli nähtäville niin sanottu director's cut, josta oli otettu taustaselostus pois ja loppu on muutettu. Ja siitä pidin vielä vähemmän. Kun sitten katsoin alkuperäisen teatteriversioon uudestaan, ymmärsin, kuinka hyvä se teatteriversio on. Olen aivan samaa mieltä tuottajien kanssa, että taustaselostus pitää olla ja loppu pitää jättää avoimemmaksi.

Thelma ja Louise oli sikäli ongelmatapaus, että sehän kertoo kahden naisen ystävydestä ja kehittyvästä ystävydestä. Ensin epäilin kovasti elokuvan feminististä näkökulmaa. Mutta... toisella kerralla olin samaa mieltä kuin useimmat muutkin, että se on todella

feministinen elokuva ja miehen ohjaamaksi elokuvaksi harvinaisen hyvä feministinen elokuva. Elokuvan kaikki miehet, jos eivät ole paskiaisia, niin ovat **Harvey Keitelin** komisarion tapaan isällisen ohjaavia hahmoja, jotka yrittävät hallita naisia.

Eli Scott on esimerkki ohjaajasta, jonka alkupään teoksia en ihan ymmärtänyt. Tosin muistaakseni hänen ensimmäisestä elokuvastaan *Kaksintaistelijat* (1977) pidin valtavasti. Samoin *Alienista* (1979).

Minulla on aina ollut suuri rakkaus kauhu- ja tieteiselokuviin niin kuin yleensä useimmilla kriitikoilla ja filmihulluilla, koska ne ovat elokuvalajeja, joissa mielikuvitukselle voi antaa tilaa lentää. Muistan, että *Alienille* olen antanut kiittävän kritiikin heti ensimmäisellä kerralla. Mutta sitten tulivat nämä Scottin varsinaiset läpimurtoelokuvat.

Suomalaisista elokuvista täytyy myöntää, että kun **Peter von Baghin** *Kreivi* (1971) tuli ensi-iltaan, niin annoin sille negatiivisen kritiikin. Ja sitä olen hävennyt myöhemmin. Petterille aikanaan sanoinkin, että se on niin hieno elokuva, että en vain ymmärtänyt sitä silloin. Elokuva poikkesi suomalaisesta valtavirrasta niin paljon, että en tajunnut sen suuruutta.

Kreivi on esimerkki sellaisesta suomalaisesta elokuvasta, joka on silmissäni noussut todella, todella paljon. Jos nyt pitäisi kymmenen parasta suomalaista elokuvaa valita, niin kyllä minä *Kreivin* sille listalle laittaisin.

Suhtautuminen elokuvaan

Pitkään elokuvista kirjoittanut on seurannut elokuvia ja elokuvakulttuuria jopa vuosikymmenten ajan. Elokuva muuttuu ajan saatossa, mutta muuttuuko kritiikon suhtautuminen elokuvaan?

– Olen aikanaan arvostanut erityisesti elokuvien formalistista muotoa, siis formalismia, tietynlaista muotopuhtautta. Se varmaan johtuu siitä, että **Hitchcock** on ollut sellainen ensimmäinen innoittava elokuvaohjaaja, jonka elokuvat ovat todella viimeisen päälle tehtyjä.

Jos sitten ajatellaan tätä päivää, niin nykyäänhän elokuvat eivät juuri mitään muuta olekaan kuin muotoa. Nykyään voisinkin sanoa, että elokuvan sisältö ehkä puhuttelee muotoa enemmän.

Mutta, kun olen katsonut monia vanhoja elokuvasuosikkejani vuosien takaa, niin eivät ne kaikki niin muotopuhtaita olekaan. Minua on kiinnostanut kuleshovimainen elokuvantekotapa, varhainen neuvostoelokuvan tyyli tehdä elokuvaleikkausta montaasin avulla ja luoda elokuvakokonaisuuksia psykologisesti ja esittää sellaista, mitä ei paljaalla kameran silmällä pysty tavoittamaan. Eli tehdään elokuvia, jotka naksahtavat vasta katsojan aivoissa.

Urani alkuvaiheessa olin jo kiinnostunut tällaisista tekijöistä. Esimerkkinä **Irving Lerner**, joka on nykyään ihan tuntematon elokuvaohjaaja ja joka teki muutaman hyvän

rikoselokuvan. Ihan b-elokuvia kaikki. Mutta hän pystyi hyvin taitavalla leikkauksella luomaan assosiaatioita katsojalle.

Nykyään tämän tyyppistä elokuvaa ei mielestäni oikeastaan kovin paljoa tehdä. Sen takia elokuvat, joiden tekovaiheessa on käytetty paljon digitaalitekniikkaa, eivät kiinnosta minua tippaakaan.

Nykyisin painotan elokuvien sisältöä ehkä enemmän kuin joskus 1960-luvulla, jolloin olin lopen kyllästynyt italialaisen neorealismiin pateettisiin köyhyystarinoihin ja sosialistisen realismiin sankaritarinoihin, yleensä elokuviin, joissa oli vahva sanoma ja jotka oli rakennettu kokonaan vahvan sanomaan varaan.

Ja nyt kun sellaisia elokuva ei taas oikeastaan tehdä, tulee vaistomaisesti antaneeksi sympatiaa elokuvalle, jossa on jokin inhimillinen sanoma ja jossa huomaa jotain inhimillisyyttä kaiken kynnisyden keskellä. Nykyviihde kun on niin kynnistä.

Kriitikon esikuvia

Kriitikoksi ei tulla pystymetsästä. Jokainen aloitteleva kriitikko millä tahansa taiteen alalla lukee ensin muiden kritiikkejä. Osa näistä kritiikeistä tekee vaikutuksen, osa ei. Vaikuttavat kritiikit ja taitavasti kirjoittavat kriitikot toimivat inspiroijina ja rohkaisijoina aloitteleville kritikoille omaan kirjoittamiseen.

– Kyllä olen muutamista vanhoista kritikoista pitänyt. Kaksi vasemmistokriitikkoa kirjoitti mielestäni elokuvista erinomaisen hyvin. Toinen oli **Jörn Donner** (1933–2020) ja toinen oli **Martti Savo** eli Modest Savtschenko (1918–1995).

Molemmat olivat hyvin lahjomattomia kritikoita. Eli jo poikasena tajusin, että he kirjoittivat hyvin eri tavalla kuin esimerkiksi Hesarin **Pimpula Talaskivi** [HS:n kriitikko Paula Talaskivi (1914–1990) tunnettiin lempinimellä Pimpula Talaskivi, litteroijan ja toimittajan huomio].

Donner ja Savo sanoivat aina suoraan, mitä mieltä olivat. Oli elokuva kotimainen tai ulkomainen, he sanoivat hyvin suorasukaisesti. Jo silloin opin kunnioittamaan tällaista suorasukaisuutta, koska mielestäni on ihan turha kierrellä ja kaarrella ja peittää negatiivista asennetta johonkin joko–tai-ilmaisuihin.

Kun 1960-luvulla olin elokuvakerholiikkeessä mukana, niin silloin elokuvalehti *Projektion* edeltävä päätoimittaja ennen minua oli **Matti Salo**, ja hän oli esseistinä ja kriitikkona aivan omaa luokkaansa. Hänen muutamia kirjansakin, joita hän on kirjoittanut amerikkalaisesta elokuvasta – mustasta elokuvasta ja mccarthyismin vainon kohteeksi joutuneista ohjaajista ja elokuvantekijöistä – ovat kyllä sellaisia, että jatkuvasti käytän niitä lähdeteoksina. Ne ovat niin pätevää, tiivistä ja hyvää tekstiä.

Ja sitten oli tietysti nämä 1960-luvun nuoret vihaiset kritiikit. Uusi nouseva kriitikkopolvi. *Helsingin Ylioppilaslehdessä* oli Peter von Bagh. Sitten tuli **Sakari Toiviainen**. En nyt edes

kaikkien nimiä enää muista, mutta kyllä hyvin voimakkaasti tunsin kuuluvani siihen porukkaan.

Heidän arvostelunsa luin kaikki, olin sitten samaa mieltä tai eri mieltä. Elokvakritiikki koki silloin 1960-luvulla sellaisen ensimmäisen murroksen: elokvakritiikit todella näkivät elokuvan osana yhteiskuntaa ja että elokvalla oli jokin sivistyksellinen tehtävä.

Donnerin ja Savtschenkon kylvämä siemen sai silloin vastakaikua. Esimerkiksi Talaskivi vaikutti silloin 1960-luvulla jo toivottoman vanhanaikaiselta arvostelijalta, jonka juttuja ei jaksanut enää lukea. Tajusi, että hän ei ymmärtänyt enää elokvasta, vaikka olikin omassa lajissaan pätevä kriitikko. Mutta hänen tekstinsä olivat sellaisia, että niissä ei ollut mitään kokoavaa sisältöä kuten uuden nuoren polven kirjoittajien kritiikeissä.

Ja on minulla vieläkin näin myöhemmiltä ajoilta suosikkikritikoita, joita luen. Sekä kotimaisia että ulkolaisia kritikoita. Mutta silloin uran alkuvaiheessa tietynlaiset esikuvat olivat aika tärkeitä ja myös se, että koki itse kuuluvansa johonkin samanhenkiseen porukkaan.

Elokvakritiikin kehityksestä

Elokv ja elokvakritiikki ovat vuosikymmenten aikana kehittyneet. Viime vuosikymmeninä elokvakritiikin kehitystä ovat kuitenkin varjostaneet kulttuurijournalismin kohdentuneet heikennykset, kun lehdet ovat karsineet kulttuuriosastojaan ja vähentäneet esimerkiksi elokvakritiikille annettua tilaa.

– Elokvakritiikki kehittyi mielestäni pitkän aikaa hyvään suuntaan. Mutta jossain vaiheessa 1990-luvulla sanomalehtien kiinnostus elokvakritiikkiin lopahti. Esimerkiksi *Helsingin Sanomat* pudotti elokvat pois kulttuurisivuilta ja siirsi ne *Nyt*-liitteeseen. [Elokv-arvostelut palautettiin *Helsingin Sanomien* kulttuurisivuille 2010-luvulla, litteroijan ja toimittajan huomautus.]

Elokvakritiikille annettu tila on kutistunut ja kutistunut. Nykyisin vain yhdestä elokvasta voi oikeastaan kirjoittaa niin sanotun pääarvostelun eli käsitellä tarkemmin ja perusteellisemmin.

Lyhyessä tekstissä kriitikko ei kovin paljoa pysty perustelevaan näkemyksiään. Toisaalta on sanottava, että lyhyesti kirjoittaminen on äärimmäisen vaikeaa, ja kuka sen hallitsee, hänellä on kadehdittava taito. Tv-elokvia olen joutunut käsittelemään lyhyinä vinkeinä, ja olen siinä huomannut, että lyhyet arvostelut ovat vaikeita kirjoittaa.

Toisaalta kaikki lukijatutkimukset valitettavasti todistavat, että lyhyet arvostelut luetaan. Niitä luetaan enemmän kuin pitkiä arvosteluja. Ei nykylukijalla ole enää kiinnostusta lukea pitkiä arvosteluja. En tiedä, ovatko pitkät arviot liian vaikeita tai ylipäätään liikaa aikaa vieviä. Mutta lyhyet jutut luetaan, niillä on paljon enemmän lukijoita.

Ennen oli lehtiä kuten *Apu* ja *Seura*, joissa oli laajoja artikkeleita. Nyt meillä on jokin *Seiska* ja *Katso*, joissa on aivan kaameaa sillisalaattia, paljon valokuvia ja muutama lause

tekstiä, eikä missään selitetä yhtään mitään. Jos tällainen tulee kulttuurin puolelle vallitsevaksi olotilaksi, ei se minusta mukavaa ole.

Tähtiä ja tähdittämistä olen joskus moittinut uuslukutaidottomuuden edistämisestä, mutta en siihen enää usko. Kyllä meillä lukutaito säilyy. Kirjoja lainataan ja kirjoja ostetaan, mikä on osoitus siitä, että ihmiset haluavat lukea.

Mutta ehkä on vain niin, että elokuva koetaan nykyään kulutustavaraksi. Elokuvat ovat osa hampurilaiskulttuuria. Elokuvasta ei haluta enää tietää niin paljon, elokuva ei ole enää osa yhteiskuntaa ja kehittyvää yhteiskuntarakennetta tai mitään ideologista ajatusmaailmaa. Jos elokuva on vain pelkkää pinnallista kulutustavaraa, niin ehkä siitä ei kannatakaan kirjoittaa pitkiä analyysejä. Saattaa olla näin.

Kun katsoo elokuvia, joita Suomeen tuodaan, niin eihän vuodessa ole kovinkaan monta elokuvaa, joista voisi itse asiassa kirjoittaa kovin pitkästi ja jotka edes ansaitsisivat pitkän analyysin. Kyllähän suurin osa elokuvista on sellaista toisesta silmästä sisään ja toisesta ulos.

Minkälaisista on sitten kritiikin tulevaisuus. Riippuu ainakin osin siitä, mihin kritiikkiä kirjoitetaan. Sanomalehtien kohdalla näkisin tulevaisuuden aika huonona. Eivät sanomalehdet ilmeisesti pysty kilpailemaan nettijulkaisujen kanssa. Ei ajankohtaisuudessa eikä tilassa. Sanomalehdet ovat kuitenkin kaupallisia yrityksiä ja mistä ensimmäisenä vähennetään, niin se on kulttuurista. Ja elokuva on aina ollut se kulttuurin potkupallo. Huvittavaa kuin se siinä mielessä onkin, että lukijatilastot aina todistavat elokuva-arvostelujen olevan kulttuuripalstojen luetuinta materiaalia, niin jostain syystä kulttuuritoimitukset eivät kuitenkaan arvosta elokuvakritiikkiä kovin korkealle.

Enää ei lehtiin kirjoiteta pitkiä, esseeluotoisia arvosteluja, jollaisia minäkin joskus 1980-luvulla kirjoitin. Ei tulisi enää kysymykseenkään.

On ikävää, että vakavampi elokuvakirjoittelu menee marginaaliin. Toisaalta uskon, että aktiivisimmat lukijat etsivät ja löytävät netistä ne kirjoitukset. Luulen jopa, että vakavat elokuvan harrastajat tulevat siirtymään nettijulkaisuihin. Pidän sitä ihan luonnollisena kehityksenä.

Ja voi jopa olla niin, että parhaat elokuva-arvostelijatkin löytyvät jatkossa netistä. Hyvät elokuva-arvostelijat eivät viitsi enää kirjoittaa sanomalehtiin, koska niissä ei pääse kirjoittamaan elokuvista, joista haluaisi kirjoittaa. Lisäksi netti tarjoaa mahdollisuuden kirjoittaa pitempiä tekstejä. Epäkaupallinen kirjoittaminen, josta ei mitään rahaa saa, on nykyään tavallaan hyvinkin helppoa. Se on sitten eri asia, ketä se tavoittaa. Tavoittaako se ketään.

Kriitikon vallasta ja merkityksestä

Kriitikoiden valta nousee aika ajoin puheeksi. Katsojamäärien suhteen elokuva-arvostelujen merkitystä pidetään kuitenkin vähäisenä. Laajasti markkinoitujen viihdepainotteisten elokuvien katsojamääriin kritiikeillä ei ole elokuvalevittäjienkään mukaan merkitystä. Toisin on pienempien elokuvien kohdalla. Pienellä tai olemattomalla markkinointibudjetilla levitettävälle

elokuvalle elokuvan saama kritiikki voi olla hyvinkin merkityksellistä. Positiiviset arvostelut saattavat tuoda merkittävästikin katsojia, ja päinvastoin, eli kielteinen arvio ei houkuttele ihmisiä elokuvaa katsomaan.

Kriitikot usein ilmaisevat omana toiveenaan, että heidän kirjoituksillaan olisi merkitystä, vaikka usein samaan hengenvetoon toteavatkin, että yksittäisten kritiikkien merkitys lienee vähäinen, vaikka ne omaa osaansa kulttuurikeskustelusta edustavatkin.

– Olisihan se mukavaa, jos pystyisi elokuva-arvostelullaan vaikuttamaan yleiseen kulttuuripolitiikkaan, että se tulisi elokuvamyönteisemmäksi. Mutta olen pessimisti. Ei yksittäinen kriitikko kesää tee, eikä kymmenenkään.

Minusta on huvittavaa, kun elokuvateatterien pitäjät ja maahantuojaat usein vetoavat siihen, että elokuvakriitikoilla on valtaa. Ei elokuvakriitikoilla mitään valtaa ole! Siis valtahan on taloudellista, ja elokuvakriitikoilla ei ole minkäänlaista valtaa, ei edes lukijoihin. Valta on kyllä ihan jossain muualla, toisella äärilaidalla.

Elokuvakriitikon tragikoominen asema on kuin **Don Quijotella**, joka taistelee tuulimyllyjä vastaan. Vaikka tietäisi jonkin asian vääräksi, sitä ei kuitenkaan pysty muuttamaan, siis sitä yleistä kehitystä, joka on peräisin sieltä, missä todellinen valta on. Mistä valta sanellaan, sitä vastaan ei pysty taistelemaan. Korkeintaan pystyy valistamaan lukijoitaan. Mutta todellista muutosmahdollisuutta kriitikoilla ei valitettavasti ole.

Sanoisin, että jokaisessa kriitikossa, joka on vuosikymmenet katsellut ja arvostellut elokuvia, on työssään tietynlainen itsekkyyden siemen. Sitä ei sovi kiistää.

Olen aina sanonut, että hyvä elokuvakriitikko voisi ottaa oppia **Ingmar Bergmanista**. Kun Bergmanilta kysyttiin, minkä takia hän tekee aina – kuinka hän jaksaa aina tehdä – niin hyviä elokuvia, niin Bergman sanoi, että aina kun hän aloittaa uuden elokuvan, hän päättää, että tämä on viimeinen elokuvani.

Samalla tavalla kriitikonkin pitäisi ajatella. Tämä on viimeinen kritiikkini ja tämän jälkeen päätoimittaja antaa potkut. Jos näin ajattelee, syntyy paras kritiikki. Näin kriitikko koettaa voittaa entiset saavutuksensa ja kilpailee itsensä kanssa. Eli kyllä sellainen itsekkyyden ajatus on.

Mutta yhtä paljon mukana on tietysti lukijoiden valistamista. Sitä aina vain toivoo ja kuvittelee, että mitä enemmän on valistuneita katsojia, sitä suuremmat mahdollisuudet on saada hyviä elokuvia näkyville. Sitä pitäisi aina vain toistuvasti – vaikka se tuntuu kauhean tylsältä – muistuttaa lukijaa vanhasta totuudesta.

Savtschenko päätti silloin tällöin arvostelunsa: ”Ja muistakaa, jokainen ostettu elokuvalippu on äänestyslippu, jolla äänestätte lisää samanlaisia elokuvia.”

Tätä pitäisi toistottaa jatkuvasti: Aina kun menette katsomaan elokuvaa, sitä kannattaa harkita siinä mielessä, että se on todella äänestyslippu. Tuette tietynlaista elokuvatuotantoa, kun menette jotain tiettyä elokuvaa katsomaan.

Ehkä tällainen käytännön ohjeiden antaminen saattaisi olla hyödyksi lukijoille. Sitähän elokuvakriitikko ei kuitenkaan tule tehneeksi. Se tuntuu hiukan liian yksinkertaiselta, mutta sitä toivoisi, että se tulisi tekstistä kuitenkin jotenkin selville.

Kritiikin lukijat

Useimmilla kritikoilla lienee ainakin jonkinlainen mielikuva, kenelle arvostelujaan kirjoittaa ja ketkä niitä lukevat. Journalismissa objektiivisuuteen pyrkivät uutisjutut pyritään suuntaamaan kaikille, mutta subjektiivinen kritiikki taas useimmiten kohdennetaan, ainakin mielikuvissa, tietynlaisille lukijoille, joiden elokuvavalintoihin kritiikki ainakin toivoo voivansa vaikuttaa.

– Kritiikkieni lukijat ovat elokuvaharrastajia. Ja elokuvaharrastajiin kuuluu hämmästyttävä määrä erilaisia ihmisiä. Tällaisessa Turku-nimisessä pikkukaupungissa elokuvien harrastajat tuntevat minut ainakin ulkonäöltä, jos eivät muuten. Kadulla kulkiessa joutuu lukijoiden kanssa vastatusten ja ihmiset tulevat juttelemaan elokuvista. Tällöin näkee, että elokuvaharrastajista toiset ovat herroja ja toiset narreja, skaala on hyvin laaja niin ikäjakauman kuin kaiken muunkin suhteen. Ei voi nähdä yhtä homogeenista pientä ryhmää. Se on yllättävän laaja kirjo ihmisiä, jotka harrastavat elokuvaa.

Ainoa huomaamani yhdistävä tekijä elokuvaharrastajissa on intohimo elokuvaan, mikä on osin jopa liikuttavaa. Olen joutunut tilanteisiin, joissa elokuvista syntynyt keskustelu on tuonut toiselle jopa tipan silmään. Kyllä elokuva vieläkin herättää äärimmäisen voimakkaita tunteita osassa katsojissa ja omassa lukijakunnassa.

Sitä on itse tullut hieman jo kyyniseksi. Koska on nähnyt niin paljon elokuvia, on vaikea kuvitella, että elokuva vielä herättäisi ihmisissä niin vahvoja tunteita kuin näissä keskusteluissa tulee ilmi.

Koen sen todella miellyttäväksi, että ihmiset uskaltavat tulla keskustelemaan elokuvasta eivätkä koe, että olisin jotenkin muiden yläpuolella. Pidän siitä, että ihmiset tulevat juttelemaan kanssani elokuvista. Sitten valitaan vain se taso, jolla elokuvista jutellaan. Jotkut haluavat keskustella yhdellä tasolla ja toiset haluavat keskustella vähän korkeammalla tasolla. Minulle käyvät kaikki tasot.

En pysty kohtaamistani ihmisistä tekemään päätelmää, mikä olisi se ryhmä, joka arvostelujani lukee. En näe näissä ihmisissä välttämättä muuta yhtäläisyyttä kuin intohimon elokuvaan.

Lukijakuntani osalta uskon, että pystyn vaikuttamaan elokuvien valintaan, ainakin jossain määrin. Mutta se on eri asia, kuinka suuri joukko se on, joiden elokuvavalintoihin kritiikkini vaikuttavat.

Elokuva-arvosteluja lukevat sellaisetkin, jotka eivät tiedä elokuvasta hölkäsen pöläystä. Mutta ne lukijat, jotka tietävät elokuvasta ja lukevat arvosteluja siinä mielessä, että haluavat tietää arvostelijan näkemyksen elokuvasta, niin heidän elokuvavalintoihinsa kritiikeillä on vaikutusta. Miksi he muuten edes kritiikkejä lukisivat.

Kritiikissä tärkeintä

Kritiikillä on monia merkityksiä. Osaltaan kritiikki esittelee teosta ja sen tekijää, osaltaan analysoi teosta ja osaltaan arvottaa teosta. Mitä pitkänlinjan elokuvakriitikko pitää elokuva-arvosteluissa tärkeimpänä ja mitä vähemmän tärkeänä?

– Minusta elokuvan avaaminen on kaikkein tärkein asia, elokuvan tarkoituksen avaaminen. Olen jonkun kerran muutamia kritikoita, jotka ovat tulleet lehdistönäytöksiin lehtiö ja kynä kädessä, opastanut jättämään lehtiön ja kynän pois. Jos ei elokuvan loputtua muista jotakin kohtaa elokuvasta, se ei ole muistamisen arvoista.

Asiat, mitä elokuvasta pitää muistaa, jäävät kyllä mieleen. Jonkin nippelitiedon kirjaaminen elokuvasta jonnekin vihkoon ei muuta mitään vaan lähinnä hämää siinä vaiheessa, kun alkaa tehdä arvostelua. Muistiinpanoista ei ole siinä vaiheessa hyötyä.

Eli hyvä kritiikki on sellainen, joka pystyy lukemaan elokuvaa. Ja elokuvan lukutaidon ansiosta hyvä kritiikki pystyy kertomaan, mikä elokuvan tarkoitus on ja mitä ohjaaja on elokuvalla tarkoittanut ja minkä takia siinä on jotain tai ei ole.

Visuaalisen lukutaidon välittäminen edelleen on elokuva-arvostelussa tärkeintä. Tietysti elokuvaan voi olla toinenkin näkökulma, mutta hyvä kritiikki löytää sen oleellisen näkökulman ja kykenee tekstin kautta välittämään sen lukijalle.

Tämä on minusta kritiikin perusasia. Ei niinkään sen sanominen, onko elokuva hyvä vai huono, koska sen pystyy jokainen tuolta kadulta tuleva sanomaan. Mutta sen jälkeen, kun kysytään, miksi elokuva oli hyvä tai huono, ruvetaankin jo puhumaan elokuva-arvostelusta ja juuri tästä visuaalisesta lukutaidosta.

Täytyy kuitenkin muistaa, että suuri osa ihmisistä ei ole saanut – tai on saanut hyvin vähän – opetusta visuaalisesta lukutaidosta, vaikka tällä hetkellä elämme maailmassa, joka on tulvillaan visuaalista ilmaisua. Yllättävän moni esimerkiksi retkahtaa mainoksiin ymmärtämättä, mikä on totta ja mikä valhetta.

Sanoisin visuaalisen lukutaidon edistämisen olevan kriitikon yksi perustehtävä. Opastetaan ihmiset näkemään, mikä on hyvää ja mikä huonoa, mikä on valhetta ja mikä totta.

Ei se tarkoita, että valhe olisi aina huono. Kaikki elokuvathan ovat valhetta, mutta pitää kertoa ja auttaa ymmärtämään, että elokuvassa on oma todellisuutensa, joka on osa muuta todellisuutta. On kerrottava niistä lainalaisuuksista, joiden pitäisi olla voimassa elokuvan rajatussa todellisuudessa. Siinä pitäisi tietyn loogisuuden toimia, jotta kyseessä olisi hyvä elokuva.

Vähiten olennaista arvosteluissa on mielestäni tuoteselostaminen. Se on kaikkein tylsintä, kun hehkutetaan ja hypetetään jotain turhanpäiväistä elokuvaa ja kerrotaan sen juoni ja jotain nippelitietoa tyyliin, mitä tähtinäyttelijä sanoi, kun filmaukset loppuivat: ”Tämä oli suurenmoisin rooli, jossa olen koskaan ollut ja olen kuin uudesti syntynyt...”

Hypetystä, nippelitietoja ja juorujen levittämistä jonkun elokuvan ympärillä en pidä lainkaan kritiikkinä. Voisin ajatella, että se on antikritiikkiä, joka kaikkein vähiten minua kiinnostaa. Monet ihmiset, tiedän, pitävät sellaista elokuvakritiikkinä, vaikka se ei sitä ole.

Myös oman itsensä tuominen elokuvakritiikkiin mukaan on mielestäni huonoa kritiikkiä. Kyllä elokuvakritiikon pitää aina pystyä säilyttämään tietty etäisyys, koska muuten taideteosta ei pysty analysoimaan.

Sanoisin näin – vaikka en kovin uskonnollinen henkilö olekaan – että, jos jumala jotain kautta ihmisille puhuu, se on taide. Taide on totta ja pysyvää ja säilyvää tässä maailmassa. Kaikki muu on höpötystä. Jos kertoo taideteoksesta, siihen ei pidä sotkea mitään oman sielun syövereitä, vaan jättää turhat itsetehostukset syrjään.

Onko elokuva taidetta?

Elokuva lienee taidemuodoista se, jonka kohdalla eniten pohditaan, onko milloin kyse taiteesta, milloin viihteestä. Voiko viihde-elokuvan ja taide-elokuvan välille tehdä erottelua?

– Se on veteen piirretty viiva. Sitä on mahdoton vetää.

Siitähän pitää tietysti aina lähteä, että joka ainoa elokuvantekijä haluaa elokuvallaan olevan mahdollisimman paljon katsojia. Elokuvan tekeminen on tähän asti ollut niin kallista, ettei kukaan ole viitsinyt elokuvaa pöytälaatikkoon tehdä. Mutta nyt kun tallennusmenetelmät ovat tulleet edellisemmiksi, tämäkin periaatteessa olisi mahdollista.

Tässä ollaan hankalassa asemassa. Kun puhutaan koko ajan elokuvasta taiteena ja viihteenä, niin olemme länsimaisen tuotantoviihteen vankeina. Meillä on kauhean kapea näkökulma elokuvaan. Tiedämme hyvin vähän esimerkiksi iranilaisesta, egyptiläisestä tai afganistanilaisesta elokuvasta, ja näissä elokuvissa ehkä taiteen ja viihteen merkitys voikin olla ihan toinen.

Täällä kun katsomme lähinnä pelkästään amerikkalaista elokuvaa, niin rajaa taiteen ja viihteen välille on vaikea vetää. Kun amerikkalainen tekee taidetta, se on aina viihdettä, ajanvietettä. Ei siitä pääse mihinkään.

Mutta kun joku iranilainen tekee elokuvan, jonka maan viranomaiset välittömästi sensuroivat eikä sitä saa esittää kotimaassaan, ja kopiot salakuljetetaan jonnekin kansainväliselle festivaalille, jotta edes joku länsimaissa saisi elokuvan nähdä, niin silloin tämä ajanvietepointti kutistuu aika vaatimattomaksi.

Kyllä elokuvia tehdään muussakin tarkoituksessa kuin pelkästään viihdyttämistarkoituksessa. Se on vain niin, että me olemme liikaa tämän länsimaisen hapatuksen vaikutuksen alla. Meidän on mahdotonta amerikkalaisesta tuotannosta erottaa viihdettä ja taidetta toisistaan.

Kuten kaikki tietävät, Walt Disney'n piirretyt tehtiin aikoinaan vain hupinumeroiksi, mutta kyllähän ne ovat sen ajan taidetta. Ihan samalla tavalla monilla tekoaikanaan tyhjämpäiväisiksi kuvitelluilla elokuvilla voi myöhemmin olla kulttuurihistoriallista merkitystä. Tämä kulttuurihistoriallinen merkitys on vielä yksi sellainen pointti, joka lisää aikojen kuluessa elokuvan kuin elokuvan painoarvoa.

Ajatellaan elokuvaa *Rovaniemen markkinoilla* (1951). Se on klassinen esimerkki siitä, miten kukaan ei sitä kehunut vaan kaikki haukkuivat, mutta nyt elokuvalla on ihan kiistaton kulttuurihistoriallinen arvo. Tämä on länsimaisessa viihteessä aina otettava huomioon. Se, että huonollakin elokuvalla on joku arvo, vaikka sitä arvo ei välttämättä huomata juuri sillä hetkellä. Eli huonokin elokuva voi itse asiassa olla taidetta, vaikka emme sitä tällä hetkellä hoksaisi.

Mutta se on taidetta vain tässä länsimaisen kulttuurin kehysissä. Jos elokuva viedään johonkin muuhun tuotantosysteemiin ja todellisuuteen, niin ei se siellä välttämättä mitään taidetta ole.

Oikeastaan koko erottelua viihteen ja taiteen välillä ei elokuvan osalta voi tai kannata tehdä, koska ei kukaan elokuvia kärsimyksekseen katsele. Jokainen katsoo elokuvia viihtyäksensä ja saadakseen elokuvalta jotain. Mutta, toiset saavat elokuvista enemmän kuin toiset. Toiset saavat elokuvista yksinkertaisemmilla keinoilla, toiset vaativat taas hieman mutkikkaammat pelikuviot. Samaan tapaan kuin on eritasoisia palapelejäkin. On kymmenen palan palapelejä pienille lapsille ja kolmen tuhannen palan palapelejä kehittyneemmille. Mutta ei silti voi mennä väittämään, että kymmenen palan palapelit olisivat turhia, ettei niillä olisi mitään arvoa.

Elokvakritiikki ja tähdet

Elokuva-arvosteluun on jo pitkään liitetty tähdet. Elokuvien tähdittäminen arvosteluissa yleistyi 1980-luvulta alkaen ja sittemmin tähtiasteikko on vakiintunut yhdestä ja viiteen. Varsinkin elokvakritiikin sisällä käydään aina välillä keskustelua tähdittämisen mielekkyydestä ja tarpeellisuudesta.

– Mitä tähtisysteemiin tulee, se on sikäli elokvakritiikkaa rajoittava, että elokuvaa ei voi arvottaa kuin viidellä tavalla. Onhan se aivan mieletön ajatus. Kaikki elokuvat pitäisi kategorioida viiteen ryhmään. Se kaatuu jo siihen, että elokuvat, kuten kaikki taide, vaativat laajemman skaalan. Oman loogisen mielipiteen julkaiseminen vain viidellä vaihtoehdolla on aika mahdotonta.

Näenkin tähdittämisen osana käyttökulttuuria. Helppo omaksua, helppo katsoa. Sanoisin, että tähdittäminen palvelee eniten niitä kritiikin lukijoita, jotka haluavat käänteisen mielipiteen elokuvasta. Eli kun tällainen henkilö näkee kritikon antaneen elokuvalle yhden tähden, niin sitä elokuvaa voi mennä katsomaan, jos taas kritikko on antanut viisi tähteä, niin sitten ei missään tapauksessa.

Elokvaharrastajat saattavat taas jättää yhden ja kahden tähden arviot kokonaan lukematta, koska eivät pidä tällaisia elokuvia kiinnostavina. Tässä on vain se huono puoli,

että tiedän omasta kokemuksesta kirjoittaneeni monesta huonosta elokuvasta parhaat kritiikkini. Eli huono elokuva voi joskus innoittaa todella hyvään kritiikkiin. Vaikka antaisi elokuvalla vain yhden tähden, voi elokuvassa olla jotain, josta todella kannattaa kirjoittaa, negatiiviseen sävyyn yleensä, tietenkin.

Viiden tähden elokuvat ovat usein sellaisia, niin hyviä elokuvia, että niistä ei kritiikkokaan välttämättä pysty eikä voi sanoa mitään ihmeempiä. Mielenkiintoiset kritiikit ovat yleensä niissä pienemmissä tähtimäärissä.

Ei tämä toki yleispätevää ole. Ei kaikista huonoista elokuvista pysty kirjoittamaan kiinnostavasti. Mutta siellä on joukossa sellaisia elokuvia, joista voi esimerkiksi havaita tulevia vaarallisia trendejä, joista haluaisi tiedottaa ja kertoa lukijoille haistavansa, että tässä on niin sanotusti koira haudattuna.

Huonoista elokuvista on välillä jopa vaikea kirjoittaa. Kritiikissä on kansantajuisesti paikoin hankala selittää, miksi elokuva on huono. Ja jos elokuva on mielenkiintoisella tavalla huono, selittäminen tulee vielä vaikeammaksi.

Sen sijaan huippuhyvän elokuvan kehuminen ei tuota kovinkaan suuria vaikeuksia, varsinkin jos elokuvan sanoma sattuu olemaan suhteellisen selkeä. Sitten on tietysti eri asia, kun joudutaan **David Lynchin** tapaisten hieman mutkikkaampien ohjaajien kanssa tekemisiin. Näiden elokuvien juontakaan kaikki ihmiset eivät käsitä.

Vähemmän hyvissä elokuvissa voi olla arvokasta selittää, mikä potentiaali elokuvassa on hukattu. Sellainen tosin vaatisi usein tilaa, jota lehdistä on nykyään vaikeaa löytää. Monta kertaa epäonnistujat ja epäonnistumiset ovat mielenkiintoisia. Eikä niitä kaikkia voi ihan yksioikoisesti tuomita.

Kritiikin kirjoittaminen

Kritiikin kirjoittamiseen ei ole yhtä oikeaa tapaa, vaan kyseessä on hyvin kriitikkokohtainen prosessi, miten kritiikki syntyy.

– Itse sanoisin, että arvostelu kannattaa tehdä mahdollisimman nopeasti katsomiskokemuksen jälkeen. Se on toki henkilökohtainen asia. Jotkut haluavat pitää pitempiä miettimisaikoja, mutta kuten sanottua, olen joutunut nuoruudessani tekemään kritiikin heti elokuvan katsomisen jälkeen siltä istumalta, ja se on minulle edelleenkin aika tärkeitä. Minulle kritiikin pääkohdat hahmottuvat jo heti elokuvaa katsoessa ja kotiin kävellessä. Ja kun rupean kirjoittamaan, tiedän jo ne päälinjat, mitä haluan sanoa. Ne eivät enää pohtimisesta parane.

Mutta jos on vaikeasta tai vaativammasta elokuvasta kysymys, ei ensimmäinen versio yleensä läpi mene. Eli kun olen ammentanut tekstiin tärkeinä pitämäni pääkohdat, jätän tekstin vähäksi aikaa ja teen jotain ihan muuta. Tämän jälkeen palaan tekstin pariin ja aloitan lukemalla sen uudestaan. Sitten teen tarvittavat täydennykset, muutokset ja korjaukset.

Yleensä kirjoitan arvostelun samana päivänä, kun olen elokuvan katsonut. En sitä seuraavaan päivään jätä. Useampia versioita saattaa joutua kyllä kirjoittamaan.

Ja Turussa, jossa elokuvat näytetään lehdistölle yleensä vain pari päivää ennen ensi-iltaa, kritiikit on pakkokin kirjoittaa nopeassa tahdissa.

Suomalainen ja ulkomainen elokuvakritiikki

Suomalaista elokuvakritiikkiä kuten suomalaista elokuvaakin pidetään joskus hieman kotikutoisena. Tapani Maskula on seurannut myös ulkomaista elokuvakritiikkiä eikä näe merkityksellistä eroa suomalaisen ja ulkomaisen elokuvakritiikin välillä.

– Sanoisin, että suomalainen ja ulkomainen kritiikki ovat aika paljon samanlaista. Ei suomalaisessa elokuvakritiikissä mielestäni mitään hävettävää ole. Jos ajatellaan parasta suomalaista elokuvakritiikkiä, mitä esimerkiksi valtalehdissä ja tärkeimmissä nettijulkaisuissa julkaistaan, niin kyllä se minusta on yhtä hyvää kuin ulkomaistenkin lehtien kritiikki. Kyllä suomalainen kritiikki on ihan kansainvälisellä tasolla. Ulkolaisista lehdistä löytyy paljon huonompiakin arvosteluja kuin mitä Suomesta.

Ja hyvien arvostelijoiden löytäminen ulkolaisista lehdistä on aina aika kiven takana. Sitten on tietysti eri asia, kun puhutaan jostain erikoislehdistä, kuten *Sight & Soundista*, tai vastaavista elokuvalehdistä. Mutta jos puhutaan sanomalehdistä ja päiväkohtaisesta kritiikistä, niin en tasoeroa kovin suurena näe.

Lähteet

Tapani Maskulan haastattelu 21.5.2008 Turussa Panimoavintola Koulussa. Toimittajana Juha Rosenqvist. Alkuperäinen audioversio julkaistu osoitteessa <http://widerscreen.fi/kritiikki/>